

FRANCIS CAIRNS

Καθηγητοῦ τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Liverpool

Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗΣ ΕΛΕΓΕΙΑΣ*

Ὁ τίτλος τῆς διαλέξεώς μου, ὅπως εὐκόλα διαπιστώνει κανεὶς, ὑπαινίσσεται τὸ περίφημο ὁμώνυμο ἔργο τοῦ A. A. Day, δημοσιευμένο στὴν Ὁξφόρδῃ τὸ 1938. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ Day καταπιάστηκε μὲ τὸ πῶς συχνὰ συζητούμενο πρόβλημα στὸ πεδίο τῆς ἀρχαίας ἐλεγείας, ἓνα πρόβλημα πού τὰ βασικά του στοιχεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς: οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοὶ γράφουν γιὰ ἐρωτικά θέματα σὲ πρῶτο πρόσωπο καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι γράφουν γιὰ δικές τους ἐμπειρίες. Αὐτὸ ὀνομάζεται ὑποκειμενικὴ λατινικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία. Ἐξ ἄλλου οἱ ποιητὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι θεωροῦν προδρόμους τους, φαίνεται, ἂν ἐξετάσουμε προσεκτικὰ τὰ ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων τους πού ἔχουν διασωθῆ, ὅτι ἐδημιούργησαν κάτι διαφορετικόν. Τὰ ἐρωτικά ἐλεγειακὰ ἀποσπάσματά τους εἶναι διηγήσεις γραμμένες σὲ τρίτο πρόσωπο γιὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὶς ἐμπειρίες μυθικῶν καὶ ἱστορικῶν χαρακτήρων, οἱ ὅποιοι εἶναι τελείως διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ποιητὲς. Αὐτὸ λέγεται ἀντικειμενικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία.

Τὸν 19ο καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὑπῆρξαν ἀρκετὲς ἀμφισβητήσεις τῆς σημασίας τῶν διαπιστώσεων αὐτῶν¹. Ἡ μία πλευρὰ πίστευε στὴν ὑπαρξὴ ὑποκειμενικῆς ἐλεγείας στὴν Ἑλληνιστικὴ καὶ σὲ πῶς πρώιμη ἑλληνικὴ ἐποχῇ. Μὲ τὴν ἐλεγεία αὐτῇ, πού ἔχει χαθῆ, οἱ Ἕλληνες ἐλεγειακοὶ στάθηκαν οἱ προάγγελοι τῆς ρωμαϊκῆς ἐλεγείας καὶ ἔγραψαν γιὰ τοὺς δικούς τους ἔρωτες. Ἡ ἄλλη πλευρὰ ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἐρωτικὴ ἐλεγεία τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἦταν πάντοτε γραμμένη σὲ τρίτο πρόσωπο καὶ ἦταν ἀντικειμενικὴ καὶ ὅτι οἱ ἐλεγειακοὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς δὲν ἔγραψαν ὑποκειμενικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία. Γι' αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι

* Διάλεξι στοὺς φοιτητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς δοθεῖσα τὴν 5ῃ Μαΐου 1977.
1. Συνοψίζονται ἀπὸ τὸν Day *ἐνθ. ἀ. σσ.* 1 κ.ε.

ἐλεγειακοὶ προσέφεραν μιὰ πρωτότυπη συμβολὴ στὴ μορφή ὅταν ἔγραψαν ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία σὲ πρῶτο πρόσωπο καὶ σ' αὐτὸ ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ πολυποίκιλα προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴ ἐλεγεία.

Ὁ Day ἐξέτασε ἐποπτικά τὴν ἐξέλιξη τῆς φιλολογικῆς αὐτῆς διαμάχης ὡς τὴν ἐποχὴ του μὲ τρόπο βεβιασμένο καὶ κατηγορηματικό. Ἐκφράστηκε σαφῶς ὑπὲρ τῆς δεύτερης πλευρᾶς, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἡ ὑπόθεση πὼς ὑπῆρξε ἑλληνικὴ «ὑποκειμενικὴ» ἐλεγεία ἦταν καὶ ἀστήρικτη καὶ περιττή. Ἔδειξε πειστικά ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐλεγεία, πῆραν στοιχεῖα καὶ ἀπὸ πάρα πολλές ἄλλες πηγές, παραδείγματος χάρη, ἀπὸ τὴ Νέα Κωμωδία, τὴ ρητορικὴ καὶ τὸ ἐλληνιστικὸ ἐπίγραμμα, καὶ ὅτι τὰ χρησιμοποίησαν ὡς βοηθητικά μέσα γιὰ νὰ συνδέσουν τὴν ἔκταση καὶ τὸ γεμᾶτο ἐπινοήσεις πλοῦτο τῆς ἐλληνιστικῆς «ἀντικειμενικῆς» ἐλεγείας μὲ τὸν προσωπικὸ χαρακτήρα τοῦ ἐλληνιστικοῦ ἐπιγράμματος.

Τὸ βιβλίον τοῦ Day, μὲ τὴ σαφῆ διάκρισή του μεταξὺ «ὑποκειμενικοῦ» καὶ «ἀντικειμενικοῦ» καὶ τὴν ἀπλῆ, ἂν καὶ κάπως ξηρὴ κρίση του, ἔχει κερδίσει τὴ γενικὴ ἐπιδοκιμασία. Λίγοι ἔγραψαν βιβλιοκρισίες γιὰ τὸ βιβλίον αὐτό· ἓνας λόγος ἦταν ὅτι ἡ σημασία του δὲν ἐκτιμήθηκε, ὅταν τὸ βιβλίον ἐκδόθηκε· ἄλλος λόγος, ὅτι ἐμφανίστηκε λίγο πρὶν ἐκραγῆ ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Σὲ μερικὲς ἀπὸ τὶς βιβλιοκρισίες τὰ συμπεράσματα τοῦ Day ἐπικρίθηκαν μὲ ἠπιότητα¹ καὶ πιὸ πρόσφατα ἔχουν διατυπωθῆ μερικὲς διαμαρτυρίες. Ποτὲ ὅμως δὲν ἔγινε πλήρης ἐπανεξέταση τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Day.

Ἀπὸ τὶς κατοπινὲς διαμαρτυρίες κατὰ τῶν ἀπόψεων τοῦ Day² ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα εἶναι τοῦ J. P. Boucher³. Ὁ Boucher ἰσχυρίστηκε ὅτι τὸ ὄλο πρόβλημα ἦταν ψευδοπρόβλημα, ἐπειδὴ ἡ διάκριση μεταξὺ «ὑποκειμενικοῦ» καὶ «ἀντικειμενικοῦ» ἦταν ψευδής. Ὁ Boucher ἰσχυρίστηκε σωστά ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἐλεγεία δὲν εἶναι αὐθεντικὰ αὐτοβιογραφικὴ. Οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοὶ προσλαμβάνουν ἓνα προσωπεῖο, τὴν Persona τοῦ ἐλεγειακοῦ ποιητῆ, κάτι ποῦ ἀποτελεῖ προσποιητὴ κατασκευὴ. Στὴν κατασκευὴ αὐτῆ, ἡ μᾶλλον στὸν τύπο τῆς κατασκευῆς ποῦ τοῦ ταιριάζει, ὁ κά-

1. Πρβλ. L. P. Wilkinson *JRS* 29 (1939) σσ. 273 κ.έ.; R. Helm *Philolog. Wochenschr.* 59 (1939) σσ. 1000 κ.έ.; H. W. Prescott *CPh.* 35 (1940) σσ. 102 κ.έ.

2. Λ.χ., P. Fedeli *Properzio 1.3 Interpretazione e proposte sull' origine dell' elegia latina. Mus. Helv.* 31 (1974) σσ. 23 κ.έ.; D. O. Ross Jr. *Backgrounds to Augustan Poetry: Gallus Elegy and Rome* (Cambridge 1975) σσ. 51 κ.έ.

3. J. - P. Boucher *Gaius Cornelius Gallus* (Bibliothèque de la Faculté des Lettres de Lyon 11) (Paris 1966) σσ. 99 κ.έ.; ὁ J. R. Newman *Augustus and the New Poetry* (Coll. Latomus 88, Brussels 1967) σσ. 365 κ.έ. ἀμφισβητεῖ ἐπίσης τὴν ὀρθότητα τῆς ὑποκειμενικῆς-ἀντικειμενικῆς διαιρέσεως.

θε ποιητῆς προσδίδει τὸ δικό του ὄνομα. Ὁ Boucher συμπεραίνει ὅτι ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ λατινικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία εἶναι ἀκριβῶς τόσο «ἀντικειμενικὴ» ὅσο καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία, γιατί στὴν κάθε μιὰ οἱ ἐρωτικοὶ ἥρωες εἶναι χαρακτῆρες καὶ ὄχι οἱ ἴδιοι οἱ ποιητές. Αὐτὴ ἡ ἄποψη εἶναι εὐφυῆς καὶ ὑπογραμμίζει, μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια, τὸν οὐσιαστικὸ χαρακτῆρα τοῦ προβλήματος. Στὴν πραγματικότητα ὅμως δὲν αἶρει οὔτε λύνει τὸ πρόβλημα. Παραμένει λοιπὸν ἡ σημαντικὴ διάκριση μεταξὺ τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐλεγείας, ὅτι οἱ ἐλεγειακοὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἔγραψαν σὲ τρίτο πρόσωπο γιὰ μυθικοὺς καὶ ἱστορικοὺς χαρακτῆρες, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοὶ ἔγραψαν σὲ πρῶτο πρόσωπο γιὰ κάποιο δημιούργημα τῆς φαντασίας τους, τὸ ὁποῖο συνέδεσαν μὲ τὸ ὄνομά τους. Ἔτσι τὸ πρόβλημα τῆς «ὑποκειμενικῆς» καὶ τῆς «ἀντικειμενικῆς» ἐλεγείας, ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, μένει, στὴν πραγματικότητα, ἄλυτο. Αὐτὴ ἡ διάλεξι προσφέρει νέα λύση στὸ πρόβλημα αὐτό.

Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ διευκρινιστῇ ὅτι αὐτὴ ἡ νέα λύση δὲν θὰ περιλαμβάνη ἄρνηση τῆς γνώμης ποὺ ἔχει ἐπικρατήσῃ σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό. Μερικὲς λατινικὲς «ὑποκειμενικὲς» ἐλεγείες ἀποτελοῦν, βέβαια, ἐπεξεργασία ἑλληνιστικῶν «ἀντικειμενικῶν» ἐλεγειῶν¹. Οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοὶ συχνά, πράγματι, μετατίθενται μὲ τὴ φαντασία τους στὸ χῶρο συγκινησιακῶν καταστάσεων τῶν ἡρώων τῆς ἑλληνιστικῆς ἐλεγείας καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μεταμορφῶνουν τὴν «ἀντικειμενικὴν» ἐλεγεία σὲ «ὑποκειμενικὴν». Ἄλλὰ ἡ προσέγγιση αὐτὴ ἀποτελεῖ μέρος μόνο τῆς ἀλήθειας καὶ προσφέρει ἀνεπαρκῆ περιγραφὴ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ρωμαϊκῆς ἐλεγείας. Ὁ Day πραγματεύτηκε αὐτὸ τὸ θέμα μὲ ὑπερβολικὰ στενὴ καὶ περιοριστικὴ διάθεση. Τὸ πρῶτο του κεφάλαιο εἶναι μιὰ ἐξαιρετὴ ἀρνητικὴ συνηγορία μᾶλλον παρὰ νηφάλια κρίση. Κάθε ἀπόσπασμα, καὶ τὸ πιὸ ἀσήμαντο, τῆς ἑλληνικῆς ἐλεγείας καὶ κάθε μαρτυρία (testimonium) ἑλληνικῆς ὑποκειμενικῆς ἐλεγείας ἐξετάζεται χωριστὰ καί, φυσικὰ, ἀνακαλύπτεται ὅτι εἶναι ἑλλιπές. Δὲν γίνεται καμμιά προσπάθεια γιὰ ν' ἀποκτήσουμε καθολικὴν εἰκόνα. Τὰ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ Day πραγματεύονται ἄλλες πηγὲς ἐμπνεύσεως γιὰ τὴν ὑποκειμενικὴ λατινικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία, ποὺ ὅλες τους εἶναι σωστὲς καὶ σημαντικὲς. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε ὅτι στὸ βιβλίον αὐτὸ φαίνεται ὅτι κίνητρο, ὡς ἓνα βαθμὸ, γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ὑπῆρξε ἡ ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέα τοῦ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρωτοτυπία τῆς ρωμαϊκῆς ἐλεγείας καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της ἀπὸ ἑλληνικὲς πηγές. Οἱ λατινιστές, εἶναι ἀλήθεια, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουν τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τῆς λατινικῆς λογοτεχνίας τοῦ Χρυσοῦ αἰῶνα, τὸ

1. Πρβλ. F. Cairns *Propertius 1, 18 and Callimachus Acontius and Cydippe* CR N. S. 20 (1969) σσ. 131 κ.έ.

ὅτι δηλ. ὑπῆρξε παράγωγη: ὑπάρχουν συντριπτικὲς μαρτυρίες ὅτι ὀλόκληρη ἢ λατινικὴ λογοτεχνία τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου ἔλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν λογοτεχνία, ὅτι οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου τὸ ἤξεραν αὐτὸ καὶ ὅτι πίστευαν πὼς αὐτὸ ἦταν καὶ ἀναπόφευκτο καὶ σωστό. Ὁ Ὀράτιος, παραδείγματος χάρι, δὲν προσπάθησε νὰ ἰσχυριστῆ ὅτι «ὀλόκληρη βέβαια ἢ σάτιρα εἶναι δική μας» (*satura quidem tota nostra est*) ἀλλὰ προσπάθησε νὰ καταδείξῃ ἑλληνικὰ πρότυπα. Ὁ Day λοιπὸν ἀρχίζει μὲ ἐσφαλμένη προϋπόθεση καὶ ἢ λαμπρὴ του συνηγορία δὲν πρέπει νὰ μᾶς κἀνῃ ὥστε νὰ μὴ δοῦμε τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ προβλήματα ποὺ συνεπάγονται οἱ ἀπόψεις του. Τὰ προβλήματα αὐτὰ ἀξίζει νὰ τὰ ἐπεξεργαστοῦμε ὡς προοίμιο τῆς ἐξετάσεως τῶν μαρτυριῶν.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ Day ἔκαμε σαφῆ διάκριση μεταξὺ ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας καὶ ἄλλων τύπων «ὑποκειμενικῆς» ἐλεγείας. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ὑπάρχουν μαρτυρίες ὅτι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἔκαναν κάτι παρόμοιο. Ἰδιαίτερα οἱ Ρωμαῖοι ἐλεγειακοὶ πραγματεύονται ἐρωτικὰ θέματα κατὰ τρόπο ὑποκειμενικὸ ἐκτὸς ἀπὸ πολιτικά, κοινωνικά, λογοτεχνικά, συμποσιακά, ἠθικὰ καὶ ἄλλα θέματα — ἢ σὲ συνδυασμὸ μὲ αὐτά. Κατὰ δεύτερο λόγο καὶ οἱ δύο πλευρὲς σ' αὐτὴ τὴ διαμάχη παραδέχτηκαν ὅτι «ὑποκειμενικά» ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα σὲ ἐλεγειακὸ μέτρο γράφονταν συνήθως στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχῆ. Αὐτὰ εἶναι δυνατό νὰ διακριθοῦν ἀπὸ τὶς ἐλεγείες μόνον ἀπὸ τὴν ἔκτασή τους. Τὸ κριτήριον βέβαια αὐτὸ δὲν στερεῖται σημασίας. Εἶναι δύσκολο ὅμως νὰ καταλάβῃ κανεὶς γιατί, θεωρητικά, τὰ ἑλληνικὰ ἐλεγειακὰ ποιήματα ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ περισσότερους τῶν δέκα στίχους τὸ καθένα, ἔπρεπε πάντοτε νὰ εἶναι τελείως ἀπαλλαγμένα ἀπὸ ὑποκειμενικὸ ἐρωτικὸ περιεχόμενον ἢ ἀλήθεια, γιατί πράγματι ὁ Θεόκριτος μποροῦσε νὰ γράφῃ ὑποκειμενικά ἐρωτικὰ ποιήματα σὲ ἄλλα μέτρα, ὅπως τὰ Εἰδύλλια 2, 3, 12, 29 καὶ 30, ἐνῶ κανένας συγγραφέας τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς δὲν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐλεγεία γιὰ ὑποκειμενικοὺς ἐρωτικοὺς σκοποὺς. Τρίτο, εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε πὼς συμβαίνει δύο ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἐλεγειακοὺς νὰ ἰσχυρίζονται ἐπιμόνως ὅτι ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν Μίμνερμο, τὸν Φιλητᾶ καὶ τὸν Καλλίμαχο, ἐὰν δεχτοῦμε ὅτι ὅλες οἱ ἐρωτικὲς ἐλεγείες αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ἦσαν διηγηματικὲς καὶ ἐὰν ἐπίσης δεχτοῦμε ὅτι αὐτοὶ σὲ καμμιά περίπτωσιν δὲν ἔγραψαν κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία¹. Τέταρτο, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε Ἑλληνικὴ ὑποκειμενικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία, τότε οἱ ἐλεγείες τοῦ Κατούλλου, εἰδικὰ οἱ 65, 67 καὶ 68, δὲν ἔχουν καμμιά λογοτεχνικὴ συνάφεια, κανένα πρόδρομο ἢ θέση στὴν ἀνάπτυξιν

1. Τὸ σημεῖο αὐτὸ δυσχέρανε μερικοὺς κριτὲς τοῦ Day. Βλ. παραπάνω σημ. 1 σ. 145.

κημωθεὶς κόμους εἶχε σὺν Ἐξαμῷ,
 ἤχθεε δ' Ἐρμόβιον τὸν αἰὶ βαρὺν ἠδὲ Φερεκλῆν
 ἐχθρόν, μισήσας οἱ ἀνέπεμψεν ἔπη.

40

Καὶ τέταρτο, σὲ μιὰν ἀναφορὰ τοῦ Προπερτίου στὸν Μίμνερμο: plus in amore valet Mimnermi versus Homero (Propertius, 1, 9, 11).

Ὁ Day τηροῦσε ἐφεκτικὴ στάση ἀπέναντι σὲ κάθε ἔνδειξη ὑποκειμενικῆς ἔλεγείας στὸν Μίμνερμο! Ἄλλὰ, εἰδικά, τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἐρμησιάνακτος δὲν μπορεῖ ν' ἀγνοηθῆ ἔτσι ὅπως τὸ ἀγνόησε ὁ Day. Ὁ Ἐρμησιάναξ πίστευε, εἶναι φανερό, ὅτι ὁ Μίμνερμος εἶχε ἐρωτευθῆ μιὰ κοπέλλα μὲ τὸ ὄνομα Ναννώ. Πίστευε ὅτι ὁ Μίμνερμος ἔγραψε στίχους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του Ἐρμοβίου καὶ Φερεκλέους. Ἐνα ἀκόμη συμπέρασμα μπορεῖ νὰ βγῆ: τὸ ἀπόσπασμα ὑποδηλώνει σαφῆ συμμετρία σκέψεως μεταξὺ τῶν στίχων 37 κ.ἔξ. ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, καὶ τῶν στίχων 39 κ.ἔξ. ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στους στ. 39 κ.ἔξ. ὁ Ἐρμησιάναξ ἀναφέρεται στὰ γραφόμενα τοῦ Μιμνέρμου ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του· ἀκόμη ὑπάρχει μιὰ σταθερὴ, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καθιερωμένη, σύμβαση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἀντὶ ἀπλῶς νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ κάτι, τὸ παριστάνει ὡς πραττόμενο². Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ στίχοι 37 κ.ἔξ. ἐπίσης ἀναφέρονται στὰ ἔργα τοῦ Μιμνέρμου: Ὁ Ἐρμησιάναξ ἐπίστευε ὅτι ὁ Μίμνερμος ἔγραψε ποιήματα γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴ Ναννώ κι ἀκόμη ὅτι ἔγραψε ποιήματα γιὰ τὴ συμμετοχὴ του, μαζί μὲ τὸν Ἐξαμῷ, σὲ κώμους, ἀκριβῶς ὅπως ἔγραψε ποιήματα γιὰ νὰ πλήξῃ τὸν Ἐρμόβιο καὶ τὸν Φερεκλῆ.

Θὰ μπορούσε ὅμως κανεὶς νὰ προβάλλῃ τώρα τὴν ἀντίρρηση ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἐρμησιάνακτος εἶναι ἀναξιόπιστη. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχωμε κατὰ νοῦ δύο πράγματα: πρῶτο, κατὰ τὴ δικὴ μας ἄποψη, οἱ πεποιθήσεις ἐνὸς Ἑλληνιστικοῦ συγγραφέα σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαίκτη ἔλεγεία εἶναι, ἀπὸ πολλὰς πλευρῆς, ἐξ ἴσου χρήσιμες μὲ τὰ γεγονότα. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἰσχύουν γιὰ τὴν ἀρχαίκτη ἑλληνικὴ ποίηση, μποροῦν ὅμως νὰ μᾶς ποῦν μερικὰ πράγματα γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ποίηση. Ἄν ὁ Ἐρμησιάναξ πραγματικὰ πίστευε ὅτι ὁ Μίμνερμος εἶχε γράψῃ κατὰ τρόπο ὑποκειμενικὸ στὴ «Ναννώ» του, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ Ἐρμησιάναξ ὁ ἴδιος ἔκανε τὸ ἴδιο στὸ «Λεόντιόν» του. Δεύτερο, ἡ ἀξία τῶν ὄσων μᾶς λέγει ὁ Ἐρμησιάναξ γιὰ τοὺς

1. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἀντιπαραβάλουμε στὸ σκεπτικισμὸ τοῦ Day τὴν ἄποψη τοῦ M. L. West, ποὺ δὲν εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ προκαταλήψεις σχετικὰ μὲ τὴ Ρωμαϊκὴ ἔλεγεία, ἐνθ. ἀ. (παραπάνω σημ. 1 σ. 148): «Ὁ Μίμνερμος παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Ἐρμησιάνακτα...νὰ παίξῃ τὸν αὐτὸ σὲ πολλοὺς κώμους μαζί μὲ τὸν Ἐξαμῷ, πράγμα ποὺ ἴσως εἶχε κάποια βάση στὰ ποιήματά του».

2. Πρβλ. Θουκ. 1, 5, 2· [Μόσχος] 3, 81 κ.ἔ.· Βιργ. Ἐκλ. 6, 46· 62· Ὀρ. Sat. 1, 10, 36· 2, 5, 41· Προπ. 2, 30, 19 κ.ἔ.· 3, 3, 39 κ.ἔ.· Στάτ. Silv. 2, 7, 77 κ.ἔ.

ἔρωτες τῶν ποιητῶν εἶναι, χωρίς ἀμφιβολία, ἀνισοβαρῆς. Παραδείγμα-
τος χάρη, κανένας δὲ θὰ δεχόταν ὡς σοβαρὲς τὶς πληροφορίες πού μᾶς
δίνει ὁ Ἑρμησιάναξ γιὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Ὅμηρου μὲ τὴν Πηνελόπη¹. Ἀλ-
λὰ ὁ Ἑρμησιάναξ ἦταν Κολοφῶνιος καὶ ἡ πόλη τῆς Κολοφῶνος ἰσχυ-
ριζόταν ὅτι ὁ Μίμνερμος ἦταν κι αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς πολῖτες τῆς —ἐνῶ
στὴν πραγματικότητα ἦταν ἀπὸ τὴν Σμύρνη². Αὐτὸ καθιστᾷ πολὺ πιθα-
νὸ τὸ ὅτι ὁ Ἑρμησιάναξ εἶχε προσωπικὴ γνωριμία μὲ τὴν ποίηση τοῦ Μι-
μνέρμου καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ποίηση αὐτὴ ἀντλήσε τὰ «γεγονότα» γύρω ἀπὸ
τὴ ζωὴ τοῦ δημιουργοῦ τῆς. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὑπάρχει
κάποιο ἄλλο πιθανὸ ἐνδεχόμενον ἢ κάποια κοινὴ πηγὴ πού ἔδωσε στὸν Ἑρ-
μησιάνακτα τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσῃ τὸν Μίμνερμο. Ἡ ὑπόληψη τοῦ
Μιμνέρμου στὴν Ἰωνία ἦταν ἔξοχη. Στὴν Σμύρνη, τὴν πραγματικὴ γε-
νέτειρα τοῦ Μιμνέρμου, ὑπῆρχε «γυμνάσιον» μὲ τὸ ὄνομα «Μιμνέρμει-
ον»³. Τέτοια λατρευτικὰ κέντρα δὲν ἦταν κάτι τὸ ἀσυνήθιστο στὴν ἔ-
σχατη κλασσικὴ καὶ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο⁴. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ
θεωρήσουμε σχεδὸν βέβαιο ὅτι παρόμοιο κέντρο θὰ ὑπῆρχε στὴν Κολο-
φῶνα. Τὸ «Μιμνέρμειο» αὐτὸ θὰ περιεῖχε τὰ ἔργα τοῦ ποιητῆ καὶ θὰ ὑπῆρ-
χε ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή. Τὰ ἐπιγραφικὰ κατάλοιπα ἀπὸ τὸ χῶρο ἐνὸς
ἀντίστοιχου λατρευτικοῦ κέντρου τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς πρὸς τιμὴν
ἐνὸς ἀρχαϊκοῦ ποιητῆ, τοῦ Ἀρχιλόχου (δηλαδὴ τὸ Ἀρχιλόχειον τῆς Πά-
ρου)⁵, εἶναι ἓνα πρόσφορο παράλληλο παράδειγμα: τὰ κατάλοιπα αὐτὰ
μᾶς δείχνουν τὸ εἶδος τῶν εἰδήσεων γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο ἐνὸς ποι-
ητῆ, πού εἶναι πιθανὸ νὰ βρίσκονταν γραμμένες καὶ ἐκτεθειμένες σὲ δη-
μόσιο χῶρο. Ὅποιες καὶ νὰ εἶναι οἱ πηγές τοῦ Ἑρμησιάνακτος, εἶναι πι-
θανὸ ὅτι ἔγραφε μὲ περισσότερο ἀπ' ὅσο συνήθιζε κῦρος στὴν ἀφήγησή
του γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Ναννοῦς καὶ γιὰ τοὺς κῶμους του μὲ τὸν Ἐξαμίη·
ἀπώτατη πηγὴ αὐτῶν τῶν γεγονότων θὰ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Μιμνέρμου. Ἐ-
πομένως εἶναι πιθανὸ ὅτι ὁ Μίμνερμος πράγματι ἔγραψε μερικὲς τουλά-
χιστον ἔρωτικὲς ἐλεγείες.

Τὸ ἔργο τοῦ Θεόγονιδος ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ Ἑλ-

1. J. U. Powell *Collectanea Alexandrina* (Oxford 1925) Ἄπ. 7, 27 κ.έ.

2. Πρβλ. *R-E Suppl.* XI σ. 939. Οἱ πρόγονοι τοῦ Μιμνέρμου κατάγονταν ἀπὸ τὴν Κο-
λοφῶνα καὶ ὁ ἴδιος ἔζησε ἐκεῖ στὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

3. Πρβλ. Szádeczky - Kardoss, σμμ. 31. Ἡ μαρτυρία προέρχεται ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ
περίοδο. Βλέπε ὅμως παρακάτω σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία αὐτῶν τῶν ἰδρυμάτων.

4. Πρβλ. Ἀριστοτ. *Ῥητορ.* 1398B· Διογ. Λαέρτ. 1, 88· P. M. Fraser *Ptolemaic Alex-
andria* (Oxford 1972) I σ. 313· II κεφ. 6, σμμ. 56, 57· καὶ τὶς ἐργασίες πού παραθέτει N. M.
Κοντολέων *Νεῖαι ἐπιγραφαὶ περὶ τοῦ Ἀρχιλόχου ἐκ Πάρου Ἀρχ. Ἐφημ.* 1952 (1955) σσ. 50 κ.έ·
M. Treu *Archilochos* (Munich 1959) σ. 209.

5. Πρβλ. Κοντολέων *ἐνθ. ἀ.* (παραπάνω σμμ. 4) καὶ Zu den neuen Archilochosinschri-
ften, *Philologus* 100 (1956) σσ. 29 κ.έ· Treu *ἐνθ. ἀ.* (παραπάνω σμμ. 4) σσ. 40 κ.έ.

ληνικὴ ἐλεγεία μπορούσε μὲ εὐχέρεια νὰ καταπιασθῆ, μὲ θέματα ἐρωτικὰ κατὰ τρόπο ὑποκειμενικὸ καὶ σὲ μεγάλη ἔκταση¹. Τὸ corpus τῶν ἔργων τοῦ Θεόγνιδος, στὶς σύγχρονες ἐκδόσεις, παρουσιάζεται σὰν μιὰ σειρά σύντομων, ἀνεξάρτητων ποιημάτων, ποὺ τὰ πιὸ πολλά τους ἔχουν τὴν ἔκταση ἐνὸς ἐπιγράμματος. Κι ὁμως ὁ M. L. West, στὸ πρόσφατο ἔργο του *Studies in Greek Elegy and Iambus*, παρουσιάζει μιὰ διαφορετικὴν ἄποψη γιὰ τὴν ἀρχικὴ μορφή τῶν ποιημάτων στὸ corpus. Ἐκφράζει τὴ γνώμη ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιητικὰ αὐτὰ κομμάτια εἶναι δυνατό νὰ ἀναγνωριστοῦν ὡς ἀποσπάσματα ποιημάτων πού, ἀρχικά, ἦσαν μακρότερα. Καὶ συμπεραίνει: «μπορεῖ κανεὶς νὰ παραδεχθῆ ἂν γιὰ τὸν ὅτι ὁ Θεόγνις συνέθεσε ἕκτενεις ἐλεγείες στὸ ὕφος τοῦ Μίμνερμου, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Ξενοφάνους καὶ ἄλλων» (σελ. 40)... Ὁ West σημειώνει ἕνα ἀρκετὰ μακρὸ ἀπόσπασμα, 237-254, καὶ τὸ παρουσιάζει ὡς παράδειγμα τῆς εὐχέρειας τοῦ Θεόγνιδος νὰ γράφῃ ἕκτενῆ ἔργα, τὸ παρουσιάζει ὁμως, ἀκόμη κι αὐτὸ, ὡς ἕνα «μόλις καὶ μετὰ βίας πλήρες ποίημα» (σελ. 41). Οἱ ἀπόψεις τοῦ West ὑποδεικνύουν ἐνδιαφέρουσες δυνατότητες καὶ γιὰ τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ corpus καὶ γιὰ τὸ πῶς ἀντιμετώπιζαν τὴν ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ οἱ ἀναγνώστες τοῦ 4ου καὶ 3ου π.Χ. αἰῶνα. Ἐὰν ἡ συλλογὴ περιεῖχε ἀρχικὰ μακρότερα τμήματα ἢ πάλι ἐὰν τὰ διάφορα τμήματα ἦσαν συνδεδεμένα, τότε ἐδῶ πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴν προ-ελληνιστικὴ ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα εἶναι ἐρωτικὰ καὶ ἀπευθύνονται σ' ἕνα παιδί, τὸν Κύρνο. Ἐὰν στὸν τέταρτο καὶ τὸν τρίτο αἰῶνα π.Χ. ἦταν φανερὸ ὅτι τὸ corpus τὸ ἀποτελοῦσαν μακρότερα ἢ συνδεδεμένα τμήματα, τότε οἱ συγγραφεῖς τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων θὰ πρέπει νὰ ἐπίστευαν ὅτι περιεῖχε ὑποκειμενικὲς ἐρωτικὲς ἐλεγείες· θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἦσαν πολὺ πρόθυμοι νὰ εἰσδύσουν καὶ οἱ ἴδιοι στὸν ποιητικὸ αὐτὸ χῶρο. Ἄξιζει κανεὶς νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴ στενὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ ἐρωτικὰ, πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ θέματα τοῦ Θεογνίδειου corpus, ἐφόσον ὁ ἴδιος συνδυασμὸς θεμάτων ἀπαντᾷ στὴ ρωμαϊκὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία.

Συνοψίζουμε: Ἡ ἀρχαϊκὴ ἐλληνικὴ ἐλεγεία εἶναι σχεδὸν ὁλότελα ὑποκειμενικὴ, περιεῖχε ἔργα ἀρκετὰ ἕκτενῆ καὶ μερικὲς φορὲς ἀναφέρεται σὲ ἐρωτικὰ θέματα ποὺ εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μὲ ἄλλα θέματα. Ὁ Θεόγνις ὁποσδήποτε ἔγραψε ὑποκειμενικὰ ἐλεγειακὰ ποιήματα μὲ θέμα τους τὸν ἔρωτά του γιὰ ἕνα παιδί, τὸν Κύρνο, ἐνῶ ὁ Μίμνερμος εἶναι πιθανὸν ὅτι ἔγραψε γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν Νανῶ, τὴν αὐλητρίδα ἀπὸ τὴν Λυδία. Ὅταν μεταφερθοῦμε στὴν ἐλληνιστικὴ περίοδο ἀνακαλύπτουμε (καὶ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ καθόλου ἔκπληξη) ὅτι ὁ πρῶτος ποὺ θὰ μπορού-

1. Πρβλ. Wilkinson *Ἐνθ. ἀ.* (παραπάνω σημ. 1 σ. 145).

σαμε νὰ θεωρήσουμε ὡς συγγραφέα τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας εἶναι ἐπίσης Κολοφώνιος, ὁ Ἀντίμαχος, ποὺ ἔγραψε γύρω στὸ 400 π.Χ. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἑρμησιάνακτος καὶ τοῦ Πλουτάρχου ὁ Ἀντίμαχος συνέθεσε ἓνα ἔργο του, τὴν Λύδη· τὸ ἔργο αὐτό, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας τοῦ ποιητῆ, γράφτηκε γιὰ νὰ παρηγορηθῆ ὁ Ἀντίμαχος γιὰ τὸ θάνατό της. Σ' αὐτὸ ὁ ποιητὴς διηγόταν τὶς θλίψεις τῶν ἠρώων, τὶς ἐρωτικὲς τους, προφανῶς, ἀποτυχίες. Ὁ Day, γράφοντας γιὰ τὴν Λύδη τοῦ Ἀντιμάχου, προβαίνει σὲ μιὰ παραχώρηση, ποὺ ὁ ἴδιος γρήγορα ἀπορρίπτει· παραχώρηση ὅμως ποὺ, πραγματικά, ὄχι μόνο ὑποσκάπτει τὴ θεωρία του ἀλλὰ εἶναι καὶ τὸ κλειδί γιὰ τὴν νέα ἄποψη ποὺ θὰ προτείνω. Γράφει: «Ἐνα μέρος τῆς ἐλεγείας ἐντούτοις, πιθανὸν ἢ εἰσαγωγὴ, θὰ πρέπει νὰ εἶχε ὡς θέμα τῆς τὴν θλίψη τοῦ ποιητῆ, πραγματικὴ ἢ φανταστικὴ...» (σελ. 11). Τὴν παραχώρηση αὐτὴ τὴν εἶχαν ἤδη κάνει ὁ H. E. Butler καὶ ὁ E. A. Barber, ὅταν ἐξέθεταν ἐν συντομίᾳ, στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Ὑπομνήματός τους στὸν Προπέρτιο, τὴν ἄποψη ποὺ ἀργότερα ἀνέπτυξε ὁ Day. Μιλώντας γιὰ τὴν Λύδη τοῦ Ἀντιμάχου παρατηροῦν:² «Δὲν ὑπάρχει καμμία ἔνδειξη ὅτι τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο ἐκτεινόταν πέρα ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ ποιήματος». Εἶναι πράγματι πιθανώτατο ὅτι ὁ ρόλος τῆς Λύδης ἀποκαλύφθηκε μέσα στὸ ποίημα καὶ δὲν ἦταν γνωστὸς ἀπλῶς ἀπὸ ἐξωτερικὴ μαρτυρία· καὶ ὁ πρόλογος ἢ ὁ ἐπίλογος θὰ ἦταν ὁ φυσικὸς χώρος γιὰ μιὰ τέτοια ἀποκάλυψη. Μαζὶ μὲ τὴ λεπτομερῆ ἀφήγηση τῆς λύπης του ὁ Ἀντίμαχος θὰ πρέπει νὰ ἐξέθετε ἐκ νέου καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ γυναίκα του. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὰ Tristia τοῦ Ὀβιδίου 161: "Nec tantum clario est Lyde dilecta roetae" καὶ ἀπὸ 6 ἀκόμη στίχους τοῦ Ἑρμησιάνακτος ποὺ καὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Λεοντίου γιὰ τοὺς ἔρωτες τῶν ποιητῶν:

*Λυδῆς δ' Ἀντίμαχος Λυδηίδος ἐκ μὲν ἔρωτος
πληγεῖς Πακτωλοῦ ρεῦμ' ἐπέβη ποταμοῦ·
δαρδάνη δὲ θανοῦσαν ὑπὸ ξηρὴν θέτο γαῖαν
κλαίων, αἰζαον† δ' ἤλθεν ἀποπρολιπὼν
ἄκρην ἐς Κολοφῶνα, γόων δ' ἐνεπλήσατο βίβλους* 45
ἱράς, ἐκ παντὸς παυσάμενος καμάτου.

(Ἑρμησιάναξ, Powell Collectanea Alexandrina, Fr. 7, 41-46).

Ἐφόσον οἱ ἀρνητὲς τῆς ἐλληνικῆς ὑποκειμενικῆς ἐλεγείας ἔχουν παραδεχτὴ τὸ σημεῖο αὐτό, εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ τὸ συζητοῦμε περισσότερο.

Βεβαίως, ὅποιος θὰ ἠθελε νὰ ἀρνηθῆ τὴν ὑπαρξὴ τουλάχιστον κάποι-

1. Πρβλ. Day ἐνθ. ἀ. σ. 10.

2. Εἰσαγ. σ. LIII.

ου ὑποκειμενικοῦ πλαισίου στὴν Λύδη, θὰ ὄφειλε νὰ προβάλλῃ τὶς ἀπαραίτητες ἀποδείξεις: καὶ ἐφόσον ὁ Ἀντίμαχος ἔγραψε ἕναν ὑποκειμενικὸ πρόλογο ἢ ἐπίλογο γιὰ τὸ ἀγαπημένο πρόσωπο ποῦ ἔχασε, εἶναι ἀκόμη πιὸ πιθανὸ ὅτι σὲ παρόμοιο ἀπόσπασμα ἢ σὲ ἀποσπάσματα τῆς Ναννοῦς ὁ Μίμνερμος εἶχε κάνει τὸ ἴδιο. Καὶ πάλι, ἐφόσον στὴν ἀπαρχὴ τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἦταν δυνατό νὰ γραφῆ ἕνα τέτοιο κομμάτι ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας, ὑπάρχει λόγος νὰ ἀμφισβητήσουμε ὅτι ὁ Φιλητᾶς ἔγραψε τουλάχιστον ἕνα ἐλεγειακὸ ποίημα, ὅπου τὸ ὑποκειμενικὸ ἐρωτικὸ ἀπόσπασμα βρισκόταν πρὶν ἢ μετὰ τὸ ἀφηγηματικὸ ὑλικὸ ἢ ἀποτελοῦσε τὸ συνδετικὸ κρίκο του; Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑρμησιάνακτος γιὰ τὸν Φιλητᾶ γίνεται πιὸ κατανοητῆ:

Οἶσθα δὲ καὶ τὸν αἰοιδόν, ὃν Εὐρυπύλου πολιῆται

Κῶοι χάλκειον πτῆσαν ὑπὸ πλατάνῳ

*Βιτιτίδα μολπάζοντα θοήν, περὶ πάντα Φιλίταν
ρήματα καὶ πᾶσαν τρυόμενον λαλήν.*

(Ἑρμησιάναξ, Powell, *Collectanea Alexandrina*, Fr. 7, 75-78).

Αὐτοὶ οἱ στίχοι ἀναφέρονται σ' ἕνα ὑπαρκτὸ ἄγαλμα στὴν Κῶ. Τὸ ἄγαλμα αὐτὸ χωρὶς ἀμφιβολία ἔστησαν οἱ πολῖτες καὶ συνδεόταν μὲ τὴ λατρεία τοῦ Φιλητᾶ, ἀντίστοιχη μὲ τὶς λατρεῖες ποῦ ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀρνητικὴ θέση τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Φιλητᾶ γιὰ τὴν ἀγάπῃ του πρὸς τὴν Βιτιτίδα ἦσαν σύντομα ἐπιγράμματα, ὅταν ἑκατὸ χρόνια πρὶν, ὁ Ἀντίμαχος εἶχε γράψῃ ἕνα ὑποκειμενικὸ ἐλεγειακὸ ἀπόσπασμα στὴ Λύδη του.

Καὶ τί μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἑρμησιάνακτα, ποιητὴ καὶ αὐτὸν τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς; Τὸ Λεόντιόν του, ποῦ καὶ αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα τῆς ἐρωμένης του, ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἐρωτικὲς ἱστορίες. Ἀκόμα, δὲν θὰ ὑπῆρχε σοβαρὸς λόγος νὰ γράψῃ ὁ Ἑρμησιάναξ ἕνα τέτοιο ἔργο, εἰὰν κάποιο τμῆμα του δὲν ἐξηγοῦσε γιὰ ποιὸν καὶ γιατί τὸ βιβλίον ὀνομάστηκε καὶ διαρθρώθηκε ἔτσι, καὶ μάλιστα ἐφόσον οἱ πρόδρομοὶ του εἶχαν ἤδη κάνει τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἢ ἔστω ἐφόσον ὁ Ἑρμησιάναξ ἀπλῶς πίστευε ὅτι εἶχαν κάνει. Ἐπιπλέον, ὁ καθαυτὸς χαρακτήρας τοῦ μακροῦ καταλόγου τοῦ Ἑρμησιάνακτος, μὲ τὸν ὁποῖον μπορούν νὰ συγκριθοῦν ὁ Προπέρτιος 2, 34 καὶ ὁ Ὀβίδιος *Tristia* 2, ὑποδεικνύει ὅτι ὁ Ἑρμησιάναξ δικαιολογοῦσε, μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ἀντίστοιχων παραδειγμάτων, τὸ δικό του συνδυασμὸ προσωπικῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως καὶ μύθου. Δὲν ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ, ποῦ τὸν ἀποτελοῦσαν ἐξιστορήσεις τῶν τραγικῶν ἐρώτων μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, οὔτε γιὰ τὸ ἔργο Ἑρωτες ἢ Καλοὶ τοῦ Φανοκλέους, σειρὰ ἀφηγήσεων γιὰ ἔρωτες ἀνάμεσα σὲ ἥρωες καὶ ὁμορφα παιδιὰ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐφαρμόζονται οἱ ἴδιες γενικὲς προϋποθέσεις.

'Η ἐπιχειρηματολογία μας ἕως ἐδῶ εἶναι ἡ ἐξῆς: ἐφόσον κατανοήσουμε ὅτι ἓνα μέρος τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας στὴν ἀρχαϊκὴ Ἑλλάδα ἔχει διασωθῆ ἕως ἐμᾶς, καὶ ὅτι ἀκόμα μεγαλύτερο μέρος εἶχε γραφῆ, τότε ἡ ἀργία ἀρνηση τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων καταρρέει. "Ἐτσι οἱ δύο πλευρὲς τῆς διαμάχης μποροῦν νὰ συμβιβαστοῦν: τὴν παραχώρηση ὄσων ἐκφράζουν ἐνδοιασμό σχετικά μὲ τὰ ὑποκειμενικὰ πλαίσια τῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας μποροῦμε νὰ τὴ δεχτοῦμε καὶ νὰ τὴ διευρύνουμε. Τὰ πλαίσια αὐτὰ μποροῦν νὰ περιλάβουν ὄχι μόνο τμήματα τοῦ προλόγου ἢ τοῦ ἐπιλόγου ἀλλὰ καὶ συνδετικὰ ἀποσπάσματα. "Ὅλα αὐτὰ μαζί συμποσοῦνται σὲ σημαντικό ποσοστὸ ἐνὸς ἔργου. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ τμήματα ἀντικειμενικῶν ἑλληνιστικῶν ἐλεγείων ἀποτελοῦν τὴν ἑλληνιστικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀνάγκη νὰ διατυπώσουμε τὴν ὑπόθεση γιὰ ὑποκειμενικὲς ἐλεγείες ρωμαϊκοῦ τύπου στοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἢ νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη παραγωγή ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας στοὺς Ἑλληνες.

'Η σπουδαιότητα τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἐρωτικοῦ πλαισίου στὶς ἀφηγηματικὲς ἐλεγείες τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἔγκειται στὴ σχέση του μὲ τὸ ἀφηγηματικὸ περιεχόμενο. Εἶναι σαφές ὅτι οἱ Ἑλληνες ἐλεγειακοὶ ποιητὲς ὑπογράμμισαν τὰ κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στὴ δική τους προσωπικότητα καὶ στὴν προσωπικότητα τῶν ἡρώων τους. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δημιούργησαν ποιητικὰ προσωπεῖα (Personae) γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους ἢ τὰ ὑπενόησαν. Αὐτὸ ἐνθάρρυνε τοὺς Ρωμαίους ἐλεγειακοὺς ποιητὲς νὰ προχωρήσουν ἓνα βῆμα παραπέρα, νὰ ταυτιστοῦν μᾶλλον παρὰ νὰ βροῦν τὰ κοινὰ σημεῖα, καὶ ἀκόμη νὰ διευρύνουν τὴ διαδικασία τῆς ὑποκειμενοποίησεως, προσθέτοντας στὰ δικά τους ἐρωτικὰ προσωπεῖα (Personae) ὅλες τὶς συγκινήσεις καὶ τὶς ἐμπειρίες τῶν ἐρωτοπαθῶν ἡρώων τῆς ἀφηγηματικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας τῶν Ἑλλήνων.

"Ἄν ἐξετάση κανεὶς τὴ Ρωμαϊκὴ ἐλεγεία, ὄχι σὰν ἓνα τελείως καινούργιο ξεκίνημα, ἀλλὰ σὰ μιὰ λογικὴ ἐπέκταση καὶ ἐξέλιξη τῆς ἑλληνικῆς ὑποκειμενικῆς ἐλεγείας, θὰ ἔχη τὸ πλεονέκτημα νὰ μπορῆ νὰ δῇ πολὺ πιὸ καθαρὰ τὴ συμβολὴ τοῦ καθενὸς ποιητῆ χωριστά. Ὁ «κανὼν» τῶν Ρωμαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν, ποὺ πρῶτος καθόρισε ὁ Ὀβίδιος καὶ ἐπισφράγισε ὁ Κοϊντιλιανός, περιλαμβάνει τέσσερα ὀνόματα: τὸν Γάλλο, τὸν Τίβουλο, τὸν Προπέρτιο καὶ τὸν ἴδιο τὸν Ὀβίδιο. Παρὰ τὶς θνησιγενεῖς φιλολογικὲς διαμάχες γιὰ τὴν ἀλληλεπίδραση τοῦ Τιβούλου καὶ τοῦ Προπερτίου¹, ὁ κανὼν αὐτὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ χρονολογικὰ ἀκρι-

1. Εἰδικὰ F. Jacoby *Tibullus erste Elegie*, *RhM* 64 (1909) σσ. 601 κ.έ.: 65 (1910) σσ. 22 κ.έ. = *Kleine philologische Schriften* II (Berlin 1961) σσ. 122 κ.έ.: καὶ R. Reizenstein '*Noch einmal Tibullus erste Elegie*' *Hermes* 47 (1912) σσ. 60 κ.έ. (περισσότερο εὐλογες θέσεις γιὰ τὴ γενικὴ σχέση τῶν δύο ποιητῶν).

βῆς. 'Αλλά δὲν εἶναι καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ πρόθεση ν' ἀποτελέσει τὸν πλήρη κατάλογο τῶν Ρωμαίων ποὺ εἶχαν συνθέσει ἐλεγείες, ἀλλὰ μόνο ἐκείνων ποὺ εἶχαν συνθέσει τὶς περισσότερες ἢ εἶχαν συνθέσει ἀποκλειστικά καὶ μόνο ἐλεγείες. 'Απὸ τὶς σωζόμενες Ρωμαϊκῆς ἐλεγείες πρῶτες εἶναι οἱ 65, 67 καὶ 68 τοῦ Κατούλλου. 'Η 65 εἶναι ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία ποὺ ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγὴν στὴν 66, μιὰν ἀντικειμενικὴ ἐλεγεία ποὺ μεταφράζει ἓνα ποίημα τοῦ Καλλιμάχου. Λειτουργεῖ ἀκριβῶς ὅπως οἱ πρόλογοι τῶν ἐλληνικῶν ἀφηγηματικῶν ἐλεγείων, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξὴν ὑποθέσαμε. "Αν καὶ δὲν εἶναι ἐρωτικὴ, ἀναφέρεται ὅμως στὸ χαμὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Κατούλλου καὶ λέει ὅτι ἡ μετάφραση τοῦ Καλλιμάχου προσφέρεται στὸν "Ορταλο, παρ' ὅλη τὴν λύπη τοῦ Κατούλλου γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του. Στὸ ποίημα 67 χρησιμοποιεῖ κωμαστικά θέματα καὶ ἀσχολεῖται μὲ μυστικὸν ἔρωτα. Τὸ ποίημα 68 εἶναι τὸ περισσότερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὰ τρία, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας. 'Απευθύνεται στὸν "Αλλιο, καὶ στὸν πρόλογο ὁ ἀναγνώστης πληροφορεῖται ὅτι ὁ "Αλλιος ἔχει χάσει τὴν ἐρωμένην του ἀπὸ κάποιον ἀντεραστή καὶ ζητάει παρηγοριὰ ἀπὸ τὸν Κάτουλλο. 'Ο ἴδιος ὁ Κάτουλλος πάλι ἔχει χάσει τὸν ἀδελφὸν του ποὺ πέθανε καὶ εἶναι κι αὐτὸς ἐξαιρετικὰ θλιμμένος. Στὸ κύριον μέρος τῆς ἐλεγείας ὁ Κάτουλλος παρηγορεῖ τὸν "Αλλιο, καὶ ταυτόχρονα τὸν ἑαυτοῦ, γράφοντας ἓνα ποίημα ποὺ περιέχει πολὺ μυθολογικὸ ὕλικὸ ἀλλὰ ποὺ εἶναι πέρα γιὰ πέρα ὑποκειμενικὴ ἐρωτικὴ ἐλεγεία. Τὸ μυθολογικὸ ὕλικὸ ἀφορᾷ στὸν τραγικὸν ἔρωτα τοῦ Πρωτεσίλαου καὶ τῆς Λαοδαμείας, ἔρωτα ποὺ διέκοψε ἀπότομα ὁ θάνατος. "Ετσι τόσο ὁ "Αλλιος ὅσο καὶ ὁ Κάτουλλος παρηγοριοῦνται γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχασαν.

'Η ἐλεγεία 68 λοιπὸν τοῦ Κατούλλου περιέχει τὰ βασικὰ θέματα τῆς Λύδης τοῦ 'Αντιμάχου: πρῶτον, τὸ χαμὸ ἐνὸς ἀγαπημένου προσώπου· στὴν περίπτωσιν τοῦ 'Αλλίου, τὸ πρόσωπον αὐτὸ τὸ κερδίζει κάποιος ἄλλος, ἐνῶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Κατούλλου τὸ κερδίζει ὁ θάνατος· καὶ δεύτερον, τὴν παρηγοριὰν ποὺ φέρνει στὰ πάσχοντα πρόσωπα ἡ ἐξιστόρησιν μιᾶς τραγικῆς ἐρωτικῆς ἱστορίας. "Ετσι ἡ ἐλεγεία 68 τοῦ Κατούλλου ξαναγυρίζει σὲ μιὰν ἀκόμη λειτουργίαν τοῦ ἐλεγειακοῦ μέτρου, ποὺ πιθανὸν ἐπηρέασε τὸν 'Αντίμαχο, ὥστε νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ στὴν Λύδην του ἀντὶ τοῦ ἑξαμέτρου, δηλαδὴ ὁ δεσμὸς τοῦ μέτρου αὐτοῦ μὲ τὸ θάνατον, τὸ πένθος καὶ τὴν παρηγοριάν. Αὐτὸ ποὺ εἶναι σαφῶς νέον στὴν ἐλεγείαν 68 τοῦ Κατούλλου καὶ βρίσκεται σὲ ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ποὺ προϋποθέσαμε, εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς δομῆς ὑποτάσσει τὸ μῦθον στὴν πραγματικότητα. Στὴν 'Ελληνικὴν ἐλεγείαν τῆς 'Ελληνιστικῆς ἐποχῆς τὰ ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα πρέπει, ἀπὸ πλευρᾶς δομῆς, νὰ ὑπερτεροῦσαν τῶν ἐρωτικῶν θεμάτων. 'Αλλὰ στὴν ἐ-

λεγεία 68 τοῦ Κατούλλου, πού εἶναι μιὰ ἐλεγεία ἀφηγηματική στή σύλληψή της, ὁ μῦθος τῆς Λαοδαμείας δὲν ἀποτελεῖ τὸ κύριο θέμα. Ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐπιβοηθητική ἀπεικόνιση τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἐρωτικοῦ ὑλικοῦ πού, ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ μῦθο, ἔχει τὴν πρωταρχική θέση μέσα στοῦ ποίημα. Ἡ δίδυμη θλίψη καὶ παρηγοριά τοῦ ἀφηγητῆ καὶ τοῦ προσώπου, στοῦ ὁποῖο ἀπευθύνεται τὸ ποίημα, κυριαρχοῦν θεματικά καὶ συναντιοῦνται στὰ κεντρικά σημεῖα τοῦ μῦθου.

Ἡ ἐλεγεία 68 τοῦ Κατούλλου γίνεται σαφέστερη ἂν τὴν ἐξετάσωμε ὡς τὸ πρῶτο δεῖγμα τελειοποιήσεως ἐκ μέρους τῶν Ρωμαίων μιᾶς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ προσεγμένη συμμετρία τῆς δομῆς, ὁ διακοσμητικὸς φόρτος τῶν παρομοιώσεων, ἡ πολυμάθεια καὶ ἡ περίκομψη γλῶσσα ταιριάζουν μὲ τοὺς προδρόμους τῆς ἐλεγείας 68 τοῦ Κατούλλου. Ἡ τολμηρὴ μακρολογία τῶν ὑποκειμενικῶν ἐρωτικῶν θεμάτων, ἡ πρωτότυπη συνοπτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ μῦθου καὶ ἡ χρησιμοποίησή του ὡς συμπληρώματος καὶ ὄχι ὡς οὐσίας τῆς ἐλεγείας, ἡ ἐντυπωσιακὴ ἀντιπαράθεση τοῦ ἔρωτα μὲ τὴν οἰκογενειακὴ ἀγάπη¹, αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ Κατούλλου.

Ἄν καὶ ὁ Κάτουλλος ἔγραψε τὶς πρῶτες ἀπὸ τὶς σωζόμενες Ρωμαϊκῆς ἐλεγείες, δὲν εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι αὐτὲς ὑπῆρξαν οἱ πρῶτες χρονολογικά. Ὁ Οὐάρρων Ἀτακίνος (γενν. 82 π.Χ.) ἔγραψε, μεταξὺ ἄλλων ἔργων, μιᾶν ἐλεγεία μὲ τὸν τίτλο Λευκαδία (Leucadia) πού ἦταν τὸ ὄνομα τῆς ἐρωμένης του. Ὁ χρόνος τῆς συνθέσεως εἶναι ἄγνωστος, γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κάνουμε ὑποθέσεις γιὰ τὸν Οὐάρρωνα· μπορούμε μόνο νὰ σημειώσουμε, ὅτι ἡ περιγραφή τοῦ ἔργου του, ὅπως μᾶς τὴ δίνει ὁ Ὀβίδιος, ὑπαινίσσεται ὅτι ἦταν καὶ αὐτὸ ἓνα ἔργο μὲ ὑποκειμενικά ἐρωτικὰ στοιχεῖα, ἐλληνικοῦ ἴσως τύπου.

Ἄξιζει ἴσως περισσότερο νὰ τονίσουμε τὸ ρόλο τοῦ Παρθενίου ἀπὸ τῆ Νίκαια σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίδρασή του ἐπὶ τοῦ συγχρόνου του ἀλλὰ νεωτέρου στὴν ἡλικία Γάλλου, τοῦ πρώτου στὸν Ρωμαϊκὸ «Κανόνα», καὶ ἴσως ἀκόμη ἐπὶ τοῦ Προπερτίου. Ὁ Παρθένιος ἔγραψε τὸν Ἐπικήδειο γιὰ τὴ νεκρὴ γυναίκα τοῦ Ἀρετῆ καθὼς καὶ τὸ Ἐγκώμιο τῆς Ἀρετῆς σὲ τρία βιβλία. Τὸ δεύτερο ἔργο σίγουρα, καὶ πιθανὸν τὸ πρῶτο, περιεῖχε μυθικά στοιχεῖα, διαφορετικὰ δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ καλύψη σὲ ἕκταση τρία βιβλία. Ὁ Παρθένιος θεωρήθηκε ἀπὸ μεταγενέστερους κριτικούς ὡς Ἑλληνιστικὸς ποιητῆς, κατευθεῖαν ἀπόγονος τοῦ Καλλιμάχου καὶ τοῦ Φιλητᾶ, καὶ τὸ ἔργο πού ἀναφέραμε παραπάνω πρέπει νὰ παρουσίαζε μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τὶς ὑποτιθέμενες Ἑλληνιστικῆς ἐλεγείες πού διέθε-

1. Βλ. C. W. Mackeod *A Use of Myth in Ancient Poetry*, CQ N.S. 24 (1974) σσ. 82 κ.ε. καὶ πρβλ. Κάτουλ. 72, 3 κ.ε. καὶ Kroll *ad loc.*

ταν ὑποκειμενικὸ πλαίσιο καὶ ἀφηγηματικὸ περιεχόμενο. Ὁ Παρθένιος ὄχι μόνον διδάξε τὸν Βιργίλιο ἀλλὰ ἦταν καὶ στενὰ συνδεδεμένος μὲ τὸν Κορνήλιο Γάλλο. Στὸν Γάλλο αὐτὸν ἀφίερωσε μία συλλογὴ ἀπὸ περιλήψεις τραγικῶν ἐρωτικῶν ἱστοριῶν (Ἐρωτικά Παθήματα), ποὺ τὶς εἶχαν ἐπεξεργαστῆ ποιητὲς τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

1. Μάλιστα σοὶ δοκῶν ἀρμότειν, Κορνήλιε Γάλλε, τὴν ἄθροισιν τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων, ἀναλεξάμενος ὡς ὅτι μάλιστα ἐν βραχυτάτοις ἀπέσταλκα· τὰ γὰρ παρά τισι τῶν ποιητῶν κείμενα τούτων, μὴ αὐτοτελῶς λελεγμένα, κατανοήσεις ἐκ τῶνδε τὰ πλείιστα· 2. αὐτῷ τέ σοὶ παρέσται εἰς ἔπη καὶ ἐλεγείας ἀνάγειν τὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἀρμόδια.

Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ πάρουμε αὐτὴ τὴν ἀφίερωση κατὰ γράμμα καὶ νὰ νομίσουμε ὅτι ὁ Γάλλος πράγματι χρησιμοποίησε τὶς περιλήψεις αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρίδιου ὅταν συνέθεσε τὰ ποιήματά του. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ Γάλλος γνώριζε τὰ Ἑλληνιστικὰ πρότυπα καὶ ὅτι ὁ Παρθένιος ἀπλῶς συνιστᾶ στὸ εὐρύτερο κοινὸ τὸ δικό του ἐγχειρίδιο, τὸν Γάλλο καὶ τὸ ἔργο του, δηλώνοντας ὅτι τὸ ἐγχειρίδιό του γράφτηκε κατ' ἀνάθεση τοῦ Κορνηλίου Γάλλου. Ἄλλὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ Παρθενίου στὸν Γάλλο πρέπει νὰ ἦταν ἔντονη. Ὁ Γάλλος ἔγραψε τέσσερα βιβλία μὲ ἐλεγείες ἴσως μὲ τίτλο Ἐρωτες (Amores)¹. Σύμφωνα μὲ τὴν παλαιότερη ἄποψη γιὰ τὴ Ρωμαϊκὴ ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία, ἡ μεγαλύτερη συμβολὴ στὴν ἐξέλιξη τῆς Ρωμαϊκῆς ἐλεγείας θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὸν Γάλλο, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ὁποῦ σῶζεται μόνον ἓνας στίχος. Σύμφωνα μὲ τὴν καινούργια ἄποψη, ποὺ προτείνεται τώρα, ἡ ἀνακάλυψη τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὸν Γάλλο γιατί εἶχαν προηγηθῆ σ' αὐτὸ οἱ Ἑλληνες. Δὲν θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποδοθῆ σ' αὐτὸν ἡ ἐπινόηση τῆς ὑποταγῆς τοῦ μυθικοῦ στὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο, γιατί αὐτὸ τὸ συναντοῦμε ἤδη στὴν ἐλεγεία 68 τοῦ Κατούλλου. Ποιὰ ἀκριβῶς εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ Γάλλου εἶναι λιγώτερο εὐκόλο νὰ ποῦμε. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ ἐλεγείες του περιεῖχαν μυθικὲς ἀφηγήσεις. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐλεγείας καὶ ἐπιβεβαιώνεται, ὡς ἓνα σημεῖο, ἀπὸ τὴν ἀφίερωση σ' αὐτὸν τῶν Ἐρωτικῶν Παθημάτων. Ὅτι οἱ ἐλεγείες τοῦ Γάλλου περιεῖχαν ἐπίσης ὑποκειμενικὰ ἐρωτικὰ στοιχεῖα ὑποδηλοῦται ἀπὸ τὶς πιθανὲς ἀπηχῆσεις τῶν ἐλεγειῶν αὐτῶν ἐπὶ τῆς δεκάτης Ἐκλογῆς τοῦ Βιργιλίου².

1. Γιὰ μελέτες σχετικὲς μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ πρβλ. Boucher *ἔνθ. ἀ.* (παραπάνω σημ. 3 σ. 145) σ. 72 κ.έ.

2. Στὴν ἐξέτασή μου δὲν περιλαμβάνεται ἡ 6η Ἐκλογή. Γιὰ τὴν ἐκτεταμένη βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὶς ἀπηχῆσεις τοῦ Γάλλου στὶς Ἐκλογὰς βλ. Boucher *ἔνθ. ἀ.* (παραπάνω

Ὁ ποιμενικός περίγυρος, μέσα στὸν ὁποῖο τοποθετεῖ ὁ Βιργίλιος τὸν Γάλλο στῆ «Ἐκλογὴ 10», δὲν ἀντανακλᾷ κατ' ἀνάγκη τὴν ποίηση τοῦ ἴδιου τοῦ Γάλλου. Ἴσως νὰ μὴν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Βιργίλιος προσαρμῶζει στῆ βουκολικὴ του ποίηση τὴν *Persona* τοῦ Γάλλου. Στους στίχους 22 ἔξ. ὅμως ἀναφέρεται ὅτι ἡ Λυκωρίς ἐγκαταλείπει τὸν Γάλλο γιὰ νὰ φύγῃ μὲ τὸν στρατιώτῃ ἐραστή της· ἐπίσης ἀναφέρεται ἡ θλίψη τοῦ Γάλλου γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή του. Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἴσως ὑπαινίσσονται ἓνα προπεμπτικὸ (*Proemplitikon*) τοῦ Γάλλου πρὸς τὴν Λυκωρίδα, πού ξέρομε ὅτι ὑπῆρξε καὶ τὸ ὁποῖο μιμοῦνται τὰ δύο προπεμπτικὰ τοῦ Προπερτίου, δηλ. τὸ 1, 8 καὶ τὸ 2, 19. Τὸ προπεμπτικὸ αὐτὸ ὁπωσδήποτε ἀναφέρεται στους ἐπόμενους στίχους τῆς «Ἐκλογῆς 10» (στίχ. 47-49). Ἐνα δεῦτερο θέμα, στὸ ὁποῖο ἴσως ὁ Γάλλος εἶχε προκαταλάβει μιὰ μεταγενέστερη Ρωμαϊκὴ ἐλεγεία, δηλ. τὴν 1, 10 τοῦ Τιβούλλου, βρίσκεται στους στίχους 44 ἔξ. Ὁ Γάλλος ἔχει ἐμπλακῆ σὲ πόλεμο, τὸν κατέχει σφοδρὸ πολεμικὸ μένος. Ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἀναγκαστικὰ γίνεται «*vir militaris*». Ἡ ποιητικὴ ὕλη πού κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Σερβίου ἀνήκει στὴν ἔμπνευση τοῦ Γάλλου ἀρχίζει στὸ στίχο 46. Μετὰ ἀπὸ τὴν περιγραφή καὶ ἄλλων περιπλανήσεων τῆς Λυκωρίδος (47-49) ἀκολουθεῖ ἡ ἀναχώρησις τοῦ Γάλλου στὴν ἄγρια φύση, ὅπου τραγουδᾷ τὴν ἀγάπῃ του καὶ χαράζει τὸ ὄνομά της πάνω στὰ δένδρα (50-54). Τὸ θέμα τῆς χαράξεως πάνω στῆ φλοῦδα τῶν δένδρων κατὰγεται ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Καλλιμάχου «Ἀκόντιος καὶ Κυδίππη» (Αἴτια) ἀπόσπασμα 73 (Pf.), ἐπαναλαμβάνεται δὲ στὸν Προπερτίο 1, 18. Ἀκολουθεῖ μιὰ σκηνὴ κυνηγιοῦ: ὁ Γάλλος γίνεται κυνηγὸς στὴν προσπάθειά του νὰ γιαιτρέψῃ τὴν ἀγάπῃ του (55-60), θέμα πού ξαναβρίσκουμε στὸν Προπερτίο 2, 19. Τελικὰ ὁ Γάλλος γίνεται μιὰ Ὀρφικὴ μορφή πού περιπλανιέται στὸν κόσμον, ἐνῶ προσπαθεῖ, μάταια, νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν ἔρωτα (60-69). Πρβλ. Προπερτίος 2, 30 *Ad Init.*

Ἐφόσον αὐτὰ τὰ γεγονότα πηγάζουν ἀπὸ τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα τοῦ Γάλλου, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ὑπῆρχε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὸ ὑποκειμενικὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο καὶ ἴσως σὲ σημαντικώτερο ἀπὸ ὅσο ὑπῆρχε στὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ. Ὅτι ὁ Γάλλος ἦταν ἀπλῶς καὶ μόνο μιμητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλεγείας φαίνεται ἐντελῶς ἀπίθανο, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι ὁ Κάτουλλος προηγουμένως εἶχε συνθέσει μιὰ τουλάχιστο ἐκτενὴ ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία, πολὺ πῖθ προηγμένης μορφῆς ἀπὸ ὅσο συνήθως ἀποδίδεται στὸ ἔργο τοῦ Γάλλου. Καθ' ὅμοιο τρόπο εἶναι ὑπερβολικὰ μεγάλο τὸ χάσμα μεταξὺ τῆς οὐσιαστικῆς ἀφηγηματικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας, ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, ἔστω κι ἂν ἔχη τὴν εὐχέρεια νὰ περιέχῃ ὑπο-

κειμενικοὺς προλόγους καὶ ἀποσπάσματα πού λειτουργοῦν ὡς συνδετικοὶ κρικοί, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τῶν ἐλεγείων τοῦ I Βιβλίου τοῦ Τιβούλλου.

Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Γάλλος πάντοτε συνέθετε κατὰ τρόπο περισσότερο «προχωρημένο» ἀπ' ὅσο ὁ Κάτουλλος. Ἐναντιοβηθήτα τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα τὸν ἐπηρέασαν πολὺ περισσότερο. Ἴσως καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού ὁ Κοϊντιλιανὸς τὸν χαρακτήρισε *Dugus*¹. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἡ ὑπόνοια γιὰ τὴ σύνθεση μερικῶν ἐρωτικῶν ἐλεγείων τοῦ Γάλλου πού τοποθετοῦνται, ἀπὸ πλευρᾶς ἀναπτύξεως, στὸ διάστημα μεταξὺ τῆς ἐλεγείας 68 τοῦ Κατούλλου καὶ τοῦ I Βιβλίου τοῦ Τιβούλλου: τὸ ἐπιβεβαιώνουν οἱ ὑπαινιγμοὶ τοῦ Βιργιλίου στῆ 10η Ἐκλογή. Τρεῖς εἶναι οἱ περισσότερο ἀληθοφανεῖς δυνατότητες πού μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν περὶ τοῦ Γάλλου. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἴσως ὁ Γάλλος ὑπῆρξε ὁ πρωτοπόρος ἀνάμεσα σ' ἐκείνους, πού ἐργάζονταν σύμφωνα μὲ τὴν ἐλεγειακὴ παράδοση τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, καὶ διέσπασε τὸν ἰσχυρὸ δεσμὸ μεταξὺ ἀγάπης καὶ θανάτου, δεσμὸ πού εἶχε καθιερώσει ἡ Λύδη τοῦ Ἀντιμάχου. Ἴσως ὁ Γάλλος ἀνέπτυξε τὸν ποιητικὸν τρόπο πού προὔπῆρχε ἐν σπέρματι στὴν ποίηση τοῦ Κατούλλου καὶ συγκέντρωσε τὴν προσοχὴ του περισσότερο στὸ θέμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς ἐρωμένης παρὰ στὸν ἀποχωρισμὸ ἀπὸ πρόσωπο πού πέθανε. Ἡ δευτέρα δυνατότητα εἶναι ὅτι ὁ Γάλλος ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐλεγειακὸς ποιητῆς πού ἔθεσε τὸν ἑαυτὸ του στῆ θέση ἑνὸς μυθικοῦ χαρακτήρα. Οἱ συμπτώσεις μεταξὺ τοῦ Ἀκοντίου τοῦ Καλλιμάχου, τῆς ἐλεγείας 1, 18 τοῦ Προπερτίου καὶ τοῦ Γάλλου, ὅπως εἶναι φανερὲς στὴν 10η Ἐκλογή τοῦ Βιργιλίου, ἀποτελοῦν ἰσχυρὲς ἐνδείξεις ὅτι ὁ Γάλλος, ὅπως καὶ ὁ Προπερτίος, διεδραμάτισε τὸν ρόλο τοῦ Ἀκοντίου σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς ἐλεγείες του. Τρίτο, ὁ Γάλλος ἴσως ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐλεγειακὸς ποιητῆς πού ἔγραψε βιβλία ἀπαρτιζόμενα ἀπὸ χωριστὲς ἐλεγείες. Ἐλεγειακὰ ἔργα τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων ὄφειλαν ὅπωςδὴποτε νὰ εἶναι ἐνιαῖα ποιήματα, διότι προηγουμένως δὲν εἶχαν γραφῆ ἔργα πού νὰ τὰ ἀποτελοῦσαν ἀσύνδετες μεταξὺ τους ἀφηγήσεις. Ἐκεῖνο πού ἔδινε τὴ συνοχὴ στὰ ἐλεγειακὰ ποιήματα ἦταν τὰ «ὑποκειμενικά» τοὺς τμήματα: πράγματι, μόνο μ' αὐτὴ τους τὴν ιδιότητα μποροῦσαν τὰ ὑποκειμενικά αὐτὰ τμήματα νὰ λάβουν θέση μέσα στὸ ποίημα. Ἀφότου ὁ Κάτουλλος ἔδειξε πῶς θὰ ἦταν δυνατό ὁ μῦθος νὰ ὑποταγῆ μέσα στὰ πλαίσια μακρότατων ὑποκειμενικῶν ἐλεγείων, καὶ ἀφότου κυρίαρχο ἔγινε τὸ ὑποκειμενικὸ ὑλικό, ἀπὸ τότε ἴσως δὲν ἦταν πλέον αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη, ὥστε τὸ ἐλεγειακὸ ἔργο ν' ἀποτελῆ ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Ἡ κάθε μικρὴ ὑποκειμενικὴ ἐλεγεία μποροῦσε νὰ εἶναι

1. *Inst. Or.* 10, 1, 93.

αὐτόνομη. Ἡ συλλογὴ πάλι εἶχε τὴ δυνατότητα ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλεγείες (καθαρὰ ὑποκειμενικὲς εἴτε καθαρὰ ἀντικειμενικὲς) τοποθετημένες ἢ μὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, χωρὶς τὴ μεσολάβηση συνδετικῶν «κρίκων». Ἴσως, καὶ στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ ἄσκησε κάποια ἐπίδραση τὸ *corpus tōn ἔργων* τοῦ Θεόγνιδος. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἐξῆς δυνατότητα: ὅτι δηλ. ἡ ἐλεγεία 65 τοῦ Κατούλλου καὶ ὄσες ἐλεγείες τὴν ἀκολουθοῦν, ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχαν κατ' ἀνάγκην γραφῆ γιὰ νὰ ἐκδοθοῦν ὡς συλλογὴ ἐλεγείων μαζὶ καὶ ἐλεγειακῶν ἐπιγραμμάτων, ἐντούτοις ἐκδόθηκαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο· καὶ ὅτι ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἐνέπνευσε στὸν Γάλλο τὴν ἰδέα τῆς συνθέσεως καὶ συλλογῆς χωριστῶν, θεματικῶν, ἐλεγείων. Κάτι ἄλλο ἐπίσης ποῦ βοήθησε ἴσως τὸν Γάλλο ἦταν ἡ Θεοκρίτεια συλλογὴ ποῦ ἀργότερα ἐνέπνευσε τὸν Βιργίλιο νὰ γράψῃ τὶς Ἑκλογές του. Ἐχομε ἤδη ἀναφέρει ὅτι ὠρισμένα εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου εἶναι χωριστὲς ἐρωτικὲς ὑποκειμενικὲς ἐλεγείες σὲ ὅλα τοὺς ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μέτρο.

Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Προπέρτιος μ' αὐτὴ τὴ σειρὰ ἀρχισαν νὰ συνθέτουν· μερικὲς ὅμως φορὲς ἡ ἐρμηνεία τοὺς ἐξυπηρετεῖται καλύτερα ἂν δοῦμε ὅτι τὸ ἔργο τους, ἀρχικὰ τουλάχιστον, συνιστοῦσε ἀνεξάρτητη συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλεγειακοῦ τύπου, ὅπως τὸν εἶχε διαμορφώσει ὁ Γάλλος. Στὸν Τίβουλλο ἡ ὑποταγὴ τοῦ μύθου στὸ ὑποκειμενικὸ ὕλικὸ γίνεται πολὺ ἐντονώτερα ἀπ' ὅ,τι στὸν Κάτουλλο: αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Γάλλος, τουλάχιστον ἐν μέρει, εἶχε προχωρήσει ἀρκετὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση ποῦ εἶχε ὑποδείξει ὁ Κάτουλλος. Ὁ Προπέρτιος, στὴν ἀρχὴ, δείχνει πὼς εἶναι περισσότερο παραδοσιακὸς ἀπὸ τὸν Τίβουλλο: τὸ πρῶτο του βιβλίον περιέχει πιὸ πολὺ μυθολογικὸ ὕλικὸ ἀπ' ὅ,τι τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ Τιβούλλου. Ὁ μῦθος πάλι ὑποτάσσεται στὴν ὑποκειμενικὴ ὕλη μὲ τρόπο λιγώτερο σαφῆ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ τὸ προλογικὸ ποίημα τῆς Μονοβίβλου ἔχει γραφῆ στὸ ὕφος τοῦ Κατούλλου: τὸ 1, 20 τοῦ Προπέρτιου εἶναι καθαρὰ Ἑλληνικὸ¹ (ἴσως καὶ ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸν Γάλλο)² ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸ τοῦ μύθου ποῦ κυριαρχεῖ σ' ὀλόκληρη τὴν ἐλεγεία. Ὁ ρόλος τοῦ μύθου στὴ Μονοβίβλο ὑποδηλώνει ὅτι, τὴν ἐποχὴ ποῦ ἀπασχολοῦσε τὸν Προπέρτιο ἡ σύνθεσί της, ἡ κύρια Ρωμαϊκὴ ἐπίδραση στὸ ἔργο του ἦταν τοῦ Γάλλου: ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὸ 1, 8 καὶ 1, 18 τοῦ Προπερτίου ὑπάρχουν ἀναμφισβήτητοι

1. Πρβλ. εἰδικὰ Θεόκριτος *Εἰδ.* 11 καὶ 13 γιὰ τὴν ἴδια τεχνικὴ νὰ σχετίζεται ἓνας μῦθος πρὸς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται τὸ ποίημα.

2. Τὸ ὄνομα Γάλλος ἀπαντᾷ στὸν Προπ. 1, 5, 31· 1, 10, 5· 1, 13, 2· 4· 16· 1, 20, 1· 14· 51· 1, 21, 6. Ὁ Γάλλος τοῦ 1, 21, 6 ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ὁ ποιητὴς Γάιος Κορνήλιος Γάλλος καὶ ἡ ταυτότητα τῶν Γάλλων τῶν ποιημάτων 5, 10 καὶ 13 ἀμφισβητεῖται. Εἶναι ὅμως πιθανὸ τουλάχιστον ὅτι ὁ Γάλλος τοῦ ποιήματος 20 εἶναι ὁ ποιητὴς. Πρβλ. Ross *Ἐνθ. ἀ.* (παραπάνω σμ. 2 σ. 145) σσ. 75 κ.έ.

ὑπαινιγμοὶ τῶν Amores τοῦ Γάλλου. Τὰ ποικίλα ποιήματα τοῦ Ιου βιβλίου τοῦ Τιβούλλου ἔγιναν, χωρὶς ἀμφιβολία, γνωστὰ στὸν Προπέρτιο κατὰ τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς συνθέσεως τῆς Μονοβίβλου, καὶ κατὰ τὸ στάδιο, ἀρχικά, τῆς ἀπαγγελίας καί, ἴσως, τελικά, κατὰ τὸ στάδιο τῆς δημοσιεύσεώς της. Καθὼς τὰ γνώριζε, φαίνεται πῶς ὑφίστατο καὶ τὴν ἐπίδρασή τους¹. Ἄλλὰ ἡ Μονοβίβλος δὲν ἐξαντλεῖ τὶς δυνατότητες τοῦ Ιου βιβλίου τοῦ Τιβούλλου. Καθὼς περνοῦσε ὁ καιρὸς, ὁ Προπέρτιος ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸν Γάλλο, μὴ μὴ δὲν ἔπαυε νὰ δεῖχνει ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἔργο του, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐπηρεαζόταν ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Τιβούλλου —μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστοῦν οἱ ἐλεγείες του λιγώτερο μυθοκεντρικές. Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐξηγεῖ τὸ γιατί μερικὰ ποιήματα τῆς Μονοβίβλου φαίνονται πολὺ ἀρχαικώτερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε ποίημα στὸ Ιο βιβλίον τοῦ Τιβούλλου, ἐνῶ ἄλλα ποιήματα τῆς Μονοβίβλου φανερόνουν ἀληθινὰ προσωπικὸ ὄψος, ποὺ διαφέρει τόσο ἀπὸ τὸν Τιβούλλο ὅσο καὶ ἀπὸ ὁποιοδήποτε πρότυπο ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐπρόβαλλε ὁ Γάλλος.

Ἡ παλαιότερη ἄποψη γιὰ τὸν χαρακτήρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐρωτικῆς ἐλεγείας καὶ γιὰ τὴ σχέση μεταξύ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐλεγείας δὲ διαφώτισε καθόλου τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ρωμαϊκῆς ἐλεγείας. Ἴσως ἡ περισσότερο εὐκαμπη ἄποψη ποὺ διατυπώνουμε ἐδῶ, μᾶς ἐπιτρέψη νὰ ἀντιμετωπίσουμε μὲ καθαρότερο βλέμμα τὰ σχετικὰ προβλήματα.

1. Τὰ παράλληλα χωρία ἐξετάζονται ἀπὸ τὸν Jacoby *ἐν* θ. ἀ (παραπάνω σημ. 1 σ. 154).
ΕΕΦΣΠΑ, τόμος ΚΕ' (1974 - 1977)

